

6. Faktor fluence dostal pevné postavení v psychologii koncem třicátých let (Thurstone, 1938). Jäger, 1967, jej potvrdil dokonce v 41 úlohách. Je otevřená otázka, zda existuje jen jeden nebo více faktorů fluence (Guilford). Faktor patří k divergentnímu myšlení a jeho podstatou je nalezení různých odpovědí k dané informaci. Podstata může být spatřována ve snadnosti evokace odpovědi z paměti, v rozsahu dispozičního slovníku, v lehkosti přechodu od jedné odpovědi k druhé aj.

7. Materiální faktory (verbální, numerický, figurální), na něž poukázal po prvé Thurstone, jsou podle Meiliho nesnadno interpretovatelné. Psychologie myšlení často předpokládá, že existují stejné kognitivní procesy a struktury u různých materiálních obsahů. Úkoly se stejným materiálem nemusí vždy odpovídat stejnému faktoru. Numerický faktor souvisí se znalostí početního systému, verbální se zakládá na relacích významů a jejich změnách, figurální faktor se rozpadá do dvou podfaktorů (S_1 a S_2), přičemž S_2 souvisí s třidimenzionálními reprezentacemi prostoru a jeho změnami.

8. Pojem inteligence zahrnuje podle Meiliho celek možných procesů a podmínek, které v nich vyvolávají individuální rozdíly.

Závěrem možno říci, že Meiliho studie ukazují velmi podnětně na potřebu řešit otázky struktury lidské inteligence společně s obecně psychologickými problémy. Koncepce, kterou zdůvodňuje autor na nejobecnější úrovni existenci jednotlivých faktorů jako produktu individuálních rozdílů, opírající se o tzv. komponenty, které působí souběžně s ostatními kognitivními procesy, se jeví spíše jako odsunutí problému, než jako jeho řešení. Není totiž vymezena reálná funkce těchto komponent v intelektuální činnosti, v řešení problémů při odmítnutí pojmu operace a učení. Jsou-li komponenty podmínkami, je třeba říci, jak tyto podmínky v procesu řešení působí (rozdíly mezi nejlepším a nejhorším řešitelem nejsou nahodilé, ale výsledkem zákonitého procesu).

Podle názoru recenzenta záleží na správném psychologickém pojetí intelektuálních operací, úkolů, činnosti, nikoliv na formálním, bezobsahovém chápání v kyberneticko-informační analýze. Žádné řešení problému není možné bez provádění intelektuálních operací, které jsou součástí celkového systému činnosti, zaměřeného na určitý cíl, v němž vystupuje aktivní subjekt v procesu psychického odrazu skutečnosti a působí na předmět činnosti.

Pouze na bázi strukturalismu, který je pro Meiliho východiskem, není možno proniknout do procesů řešení intelektuálních problémů a individuálních zvláštností. Předpokládá to adekvátně řešit vztah osobnosti a činnosti.

Diskutabilní je i autorovo pojetí, podle něhož tzv. komponenty, vnitřní podmínky, které jsou přítomné vedle psychických procesů, nejsou projevem schopnosti. Vzniká otázka, zda můžeme tedy vůbec schopnosti poznat, měřit, klasifikovat apod.

Pokud jde o vlastní výsledky faktorové analýzy, je třeba poznamenat, že zjištěné faktory a jejich rozsah a tedy i ev. hierarchie, závisí na druhu do analýzy zahrnutých úloh určitého typu.

Autor je si sám vědom toho, že do studií nebyly zařazeny praktické problémy, které, jak známo, koreluji nízkou s běžnými faktory inteligence.

Meiliho práci, která je jistým vyvrcholením autorova životního zájmu o tuto problematiku, nechápeme jako definitivní řešení, nýbrž jako jeden z možných modelů v současné etapě. Současně je pobídkou k zamyšlení a rozpracování teorie lidského intelektu na bázi marxistické psychologie.

Bohumír Chalupa

V. R. Bukin

Voschoždenije k prekrasnomu, Leningrad 1979, s. 176

Čím sa začína a čo determinuje estetický a umelecký vkus človeka? Akú úlohu zohráva estetické cítenie a estetická kultivovanosť pri formovaní aktívnej životnej pozície človeka? Do akej miery je estetický rozvoj osobnosti podmienený jej vlastnými životnými aktivitami? To sú základné otázky, na ktoré sa snaží zodpovedať v nadpisanej publikácii V. R. Bukin (doktor filozofických vied).

Autor uvádza čitateľa do sveta krásna a na množstve faktického materiálu študuje štádiá umeleckého rastu, ktorými prechádza každý človek nezávisle od toho, akým spôsobom začína jeho cesta k vyšším kvalitám estetického vnímania. Keď poznáme štádiá umelec-

kého obohacovania a rastu, každý z nás bude schopný ľahšie určiť, v akom štádiu sa nachádza a čo ešte má podniknúť, aby si vybral správny spôsob osvojovania umeleckých hodnôt.

Publikácia je rozdelená do štyroch častí, resp. kapitol: 1. Na ceste ku krásnu, 2. Priblížiť sa k úmyslu umelca, 3. Priamy rozhovor, 4. Umenie a psychológia spoločnosti. Zdá sa, že autor nastoľuje všade veľmi aktuálne problémy a snaží sa na ne aj primerane, časovo a aktuálne odpovedať. Autor zdôrazňuje význam aktívneho životného postoja človeka a dodáva, že je to práve umenie, ktoré stimuluje tvorivosť a žiaduce životné aktivity. Mimoriadne závažnú úlohu zohráva podľa autora umenie pri estetickvej výchove človeka a cez ňu obohacovanie vnútorného sveta formujúcej sa osobnosti. Pochopiť umelecké dielo — to znamená pochopiť osobitosti jeho obsahu, stvárnené umeleckou formou; znamená to pochopiť ten jazyk, ktorým sa umelec prihovára k spoločnosti. Na rozdiel od ostatných jazykov je jazyk umenia najdostupnejší. Aby človek mohol ním hovoriť nemusí mať špeciálne vysokoškolské vzdelanie. Lenže nestačí, ako sa hovorí, byť umelecky gramotným človekom, ale treba sa pričiniť o to, aby sa človek esteticky vzdelával, čo sa deje počas individuálneho rozvoja osobnosti postupným a plánovitým približovaním sa k svetu umenia. Platia tu slová K. Marxa: „Keď chceš mať potešenie z umenia, musíš byť umelecky vzdelaným človekom.“ Nie každý človek si však dá tú námahu, aby zistil, čo to znamená osvojiť si umeleckú vzdelanosť. Porozumieť umeniu — podľa autora — znamená naučiť sa aj lepšie chápať dobu, v ktorej človek žije, lepšie chápať iných i seba samého.

Cesta k umeniu u človeka začína podľa autora tzv. „východiskovým štádiom“. Tu človek nemá ešte žiadne skúsenosti s estetickým vnímaním a nepozná estetické kritériá. Jediným pomocníkom je mu životná skúsenosť. Táto skúsenosť sa skladá z rôznorodého emocionálneho rozvoja osobnosti, ktorý zabezpečuje množstvo reakcií na životné situácie, dovoľuje správne sa orientovať vo faktoch všedného života. Svoj význam má aj rozumová sféra, ktorá sa opiera o zákonitosti logického myslenia. Podstatné sú tu aj vedomosti. Vo východiskovom štádiu človek pristupuje ku krásnu ako k obyčajným, bežným javom života a špecifickosť umenia ešte nespozoruje. Umelecké dielo je pre neho fragmentom samotného života, a preto od umenia očakáva to isté, čo od udalostí v samotnom živote. V tomto štádiu je vnímanie nediferencované a neschopné vydeliť umelecké hodnoty ako samostatný objekt. Umelecké dielo tu pôsobí hlavne svojimi vonkajšími črtami z hľadiska užitočnosti. Subjektívny pohľad je absolútnym kritériom hodnotenia umeleckého diela.

V druhej kapitole (časti) sa autor vyjadruje k primitívnosti umeleckého vkusu, prejavujúceho sa v rôznych formách. V jednom prípade je to slepé sledovanie sujetu diela, kde zaujímavosť a napínavosť sa hodnotia ako známky dokonalosti, v druhom prípade je to nepochopenie predmetu umenia, keď sa stotožňuje zobrazenie s realitou; uplatňuje sa tu potreba pravdepodobnosti, ktorá nepripúšťa umelecký rozlet, výmysel, fantáziu. Autor uvádza aj príklady určitej primitivity pri stvárňovaní filmových úloh, resp. neadekvátne reakcie divákov na vynikajúco zvládnuté výkony. Tu autor odkazuje aj na prácu O. I. Nikiforovej z r. 1959 o osobitostiach vnímania literárneho diela, ktorá je veľmi zaujímavá svojím experimentálnym základom.

Hodnotná a zaujímavá je pasáž, pojednávajúca úlohu sebapoznávania a to hlavne poznávania sebakritického daného do kontextu sebaevokovy človeka. Rovnako zaujímavou operuje autor termínom „ustanovka“ v procese estetického a umeleckého osvojovania skutočnosti. V časti „Pravda a umelecký výmysel“ hovorí o pomere reality a „výmyslu“ v umeleckom diele. Citujú sa tu úryvky básne Sergeja Davydova o rozhovore mudrca s básnikom, kde mudrc radí neúspešnému básnikovi, aby nepísal len podľa života, ale do svojho diela pridával aj „trochu zázračnosti“.

Tretia kapitola (časť) hovorí o druhom a treťom štádiu umeleckého vnímania.

Druhé štádium umeleckého vnímania diela začína vtedy, keď vnímateľ začína chápať umeleckosť diela. Medzi vnímateľom a umeleckým dielom vzniká akýsi „priateľský vzťah“. Vedie sa tu rozhovor, ktorý je zrozumiteľný obidvom stranám.

Tretia etapa, resp. štádium umeleckého vnímania sa vyznačuje tým, že je organizované do systému a prechádza do umeleckého videnia. Rozvinutá emocionálna sféra sa v ňom posilňuje rovnako rozvinutou sférou racionálnou. Vnímateľ nielen esteticky cíti, ale aj umelecky myslí. Človek — vnímateľ sa tu stáva aktívnym spolutorcom autora.

Zaujímavá je pasáž „Niet básnika bez čitateľa“, pojednávajúca o vzťahoch čitateľa a tvorcu. Autor hovorí: „So skutočným umením sa človek stretáva nie vtedy, keď sa v ňom poznáva, ale keď pomáha umenie poznávať a odkrývať v sebe nové a nepoznané

skutočnosti, ktoré by v sebe sám ťažko dokázal odhaliť.“ Umelec pretvára materiály života v umelecké dielo a tí, ktorí ho vnímajú ho prenášajú do života.

Posledná, štvrtá časť rozoberá pôsobenie umeleckého diela ako psychologického prostriedku na ľudí — jeho vnímateľov. Všíma si tu sociologickú a psychologickú stránku sledovaného problému, pričom akcentuje súvislosti s vývinovou psychológiou. V pojednaní „Obrazy dávajú radosť“ veľmi zaujímavo autor hovorí o ochrane vnútorného sveta človeka. Tak ako je ochranou vo vonkajšom svete veda, vnútorný svet človeka má chrániť umenie. Duša umelca je tým najcitlivejším seizmografom.

Veľmi aktuálny obsah hodnotenej publikácie je stvárnený živým a pútavým jazykom. Hoci je kniha adresovaná odborníkom, je pochopiteľná každému, kto sa vážnejšie zaoberá umením, či je umelecky graduovaný, alebo sa svojimi aktivitami len o to snaží ako samouk. Táto aktuálna knižka zohrá významnú úlohu pri formovaní vedomia socialistického človeka prostriedkami umenia.

Josef Kuric

R. Kovář: Human variation in motor abilities and its genetic analysis. Univerzita Karlova, Praha, 1981, 178 stran.

Monografie je pozoruhodným príspevkom k riešeniu otázky determinácie pohybových schopností človeka s aplikacným vyústiením do oblasti telocvičné a športovnej činnosti. Tato tematika zajíma také psychology nejen proto, že se ve stále větší míře podílí na řešení dílčích otázek masové tělovýchovy a vrcholového sportu, ale také z obecnějšího hlediska determinace ontogenetického vývoje a formování osobnosti. Řešení těchto otázek vytváří spíše styčné oblasti, než aby jednotlivé disciplíny ostře oddělovalo. Autor, který je pracovníkem fakulty tělesné výchovy a sportu na Karlově univerzitě, přistupuje ke zpracování otázky předpokladů pro rozvíjení pohybové a športovně činnosti z vícedimenzionálního hlediska a opírá se o metodologii moderní genetiky, antropomotoriky, biomechaniky, uplatňuje ve svém zkoumání přednosti longitudinálních metod a při srovnávací analýze vlastního zkoumání navazuje i na dosažitelné práce psychologické. Styčné body s psychologickými pracemi vyplývají ze zobecnujícího konstatování, že všechny sledované pohybové schopnosti mají z genetického hlediska charakter kvantitativních znaků a odpovídají polygennímu typu dědičnosti; na jejich variabilitě se podílejí jak rozdílné genotypové předpoklady, tak různé podmínky a vlivy prostředí a cíleného tréninku.

Autor se snaží dospět k závěrům o variabilitě pohybových schopností člověka syntézou dvou přístupů: kritickou srovnávací analýzou prací v kompetentní literatuře a vlastním měřením jednotlivých telocvičných výkonů u různých výběrů dospívajících a adolescentů, zkoumaných z hlediska vztahu mezi rodiči a dětmi a mezi MZ a DZ dvojčaty.

Velkou pilí projevil autor jednak ve shromáždění širokého výběru relevantních publikací (263 údajů v literatuře), jednak v přípravě dat vhodných pro srovnání shod a rozdílu koeficientů heritability. V jednotlivých případech byly publikované výsledky kompetentních badatelů transformovány na hodnotu h^2 . (Tato úprava by měla být v poznámce uvedena.)

V návaznosti na tezi akademika Dubinina, že úspěch tělesné výchovy závisí na tom, do jaké míry jsou prostředky a systém tréninku adekvátní biologickým možnostem jedince, formuluje autor závěry svého zkoumání. Konstatuje, že jedinec má tendenci setrvalvat v pásmu, jehož hranice je dána genetickou podmíněností. Vedle pohybových schopností s výrazným podílem vlivu dědičnosti (schopnosti rychlostního a vytrvalostního charakteru, výbušně silové schopnosti dolních končetin a kloubní pohyblivost) existují i takové, kde se na definitivní úrovni podílejí rozhodujícími způsobem vlivy prostředí a systém tréninku. Jedná se hlavně o komplexní a integrované projevy několika pohybových schopností u složitých činností; u nich je tréninkový efekt poměrně velký.

Při přehledu metod užívaných při zkoumání genotypových předpokladů pohybových schopností autor vyzvedá hodnotu experimentálních situací, správně požaduje přesnou evidenci podmínek prostředí a nejcennější poznatky shledává v dlouhodobém sledování dvojčat. Bylo by jistě možné rozšířit metodologii zkoumání v této oblasti o specifikaci postupů umožňujících vyjadřovat vývojové trendy pohybových schopností. Pouze menší část citovaných prací umožňuje závěry o stabilitě koeficientů, jimiž se vyjadřuje relativní podíl dědičnosti v průběhu sledovaného věkového období.